

ENRICO
CARUSO

marija barbieri

– pjevački mit

Prije stotinu godina u svojemu je rodnom Napulju umro od teške upale plućne maramice, po mišljenju mnogih najveći pjevač svih vremena, Enrico Caruso (1873. - 2021.). Slažemo li se i mi danas s tom tvrdnjom? Bilo je u međuvremenu mnogo krasnih glasova i velikih umjetnika. Ali, budimo poštteni i priznajmo - nitko nije bio ono što je bio Caruso i nitko nije obilježio pjevačku povijest kao on.

Caruso je već 1888. godine pjevao svoj prvi solo kao kontraalt u crkvi u Napulju, s 14 godina pjevao je u muzičkoj farsu, s 15 sudjelovao u svečanostima Tijelova. Da bi pomogao uzdržavati obitelj, pjevao je po kupalištima i hotelima. Svojim je glasom privukao pozornost ljubitelja glazbe koji su mu pomogli da počne uzimati satove pjevanja kod istaknutog pedagoga Guglielma Vergine (1859. - 1906). Prvi put je stupio na opernu scenu u Teatru Nuovo u svojemu rodnom Napulju 15. ožujka 1895. u danas zaboravljenoj operi „Priatelj Francesco“ skladatelja-amatera Marija Morellija. Iste godine pjevao je u Caserti u Gounodovu „Faustu“, i Mascagnijevoj „Cavalleriji rustican“. Slijedila je njegova buduća povijesna uloga Vojvode od Mantove u „Rigolettu“ te Alfreda u „Traviati“ u Napulju i prva turneja u inozemstvu. U Kairu je pjevao u „Luciji di Lammermoor“, „Giocondi“ i „Manon Lescaut“. Te iste godine u Napulju je nastupio u Bellinijevoj operi „Capuleti i Montecchi“, u jednoj godini deset uloga! Promotrimo li malo taj repertoar, on ne može biti raznolikiji i zahtjevniji.

Tko bi se usudio - i mogao - danas to učiniti? Tijekom karijere otpjevao je 67 uloga, u rasponu od superlirskog Nemorina u Donizettijevu „Ljubavnom napitku“ do superdramskog Eleazara u Halévyjevoj „Židovki“, koje je pjevao i u zadnjim danima karijere. Tko je to još mogao?

Uspjeh u „Giocondi“ u Palermu 1897. godine pružio je Carusu mogućnost da pjeva pred Giacomom Puccinijem. „*Tko vas je poslao - Bog!*“, uzviknuo je skladatelj, i otada je Caruso postao njegov omiljeni tenor. Usput: u ožujku 1898. godine u Teatru comunale u Rijeci s talijanskom opernom družinom nastupio je u „Mefistofeleu“ Arriga Boita, a u svibnju u Puccinijevoj „La Bohème“. Veliki dirigent Arturo Toscanini i slavni impresario Giulio Gatti-Casazza pozivaju ga 1900. godine u Scalu za „La Bohème“ i „Ljubavni napitak“. Fenomenalan Carusov uspjeh u Donizettijevoj tada posve zaboravljenoj operi na premijeri 17. veljače 1900. godine nagnao je u pohvalama škrtog Toscaninija da izrekne onu glasovitu rečenicu: „*Bogami! Ako taj Napolitanac nastavi tako pjevati, o njemu će govoriti cijeli svijet.*“

I to se dogodilo. Upravo se na njemu temeljilo stvaranje gramofonske industrije. Diskografski producenti Gramophone Company Fred i Will Gaisberg na putu iz Londona u Rim zaustavili su se u Milanu i 11. travnja 1902. godine snimili prvih deset opernih arija s Carusom uz glasovirsku pratnju Salvatorea Cottonea. I tako je to „zlato umotano u baršun“, kako su opisivali Carusov glas, prvo tonski zabilježeno u povijesti. A bio je to najljepši i najsajjniji glas koji se ikada pojavio na opernoj sceni.

Caruso je prvi put nastupio u Metropolitanu 1903. godine, na otvorenju sezone u novoj produkciji „Rigoletta“. Kritika je izrekla pohvale njegovu muževnom glasu te „*jasnim i zvonkim visokim tonovima*“, a bolji poznavatelji uočili su i prekrasan *mezzavoce*, što je jedna od najvećih kvaliteta toga velikog pjevača. Sam Caruso, koji je bio vrlo samokritičan i težio savršenstvu, nije bio zadovoljan tim nastupom, dobro je znao da može više. Prve sezone u Metropolitanu Caruso je pjevao osam uloga, toliko različitih da ih nijedan tenor, ni današnji koji doista pjevaju sve, ne bi mogao otpjevati u jednoj sezoni. A tek je navršio trideset godina! Caruso je postao njegova najveća i nedodirljiva zvijezda s basnoslovnim honorarima. Takav položaj nitko nije uživao, ni prije ni poslije njega. U Metu je otpjevao 37 uloga i ostvario 607 nastupa. Istovremeno se ubrzano razvijala diskografska industrija, G&T je postao HMV, a njegove ploče su se prodavale s golemim uspjehom najprije u Italiji, pa potom u Londonu i SAD-u. Tada je nastala i uzrečica: Caruso je stvorio gramofonsku industriju, gramofonska industrija stvorila je Carusa.

Kao Vojvoda od Mantove predstavio se potom i londonskoj, pariškoj, berlinskoj i bečkoj publici. To je bila jedna od najuspjelijih uloga u njegovu repertoaru. Njegov je Vojvoda glasovno tamniji nego što smo danas naviknuli slušati, ali taj je glas prekrasan, savršeno pokretljiv, visine sigurne i suverene, interpretacija posebna. Spomenimo još uloge Cavaradossija na predstavi „Tosca“ 1903. godine s našom Milkom Trninom, prvom Toscom Metropolitanu - predstava je bila senzacija; iste godine

nastupa u atologijskim ulogama Edgarda u Donizettijevoj „Luciji di Lammermoor“ i Canija u Leoncavallovim „Pagliaccima“, kojega je samo u Metropolitanu otpjevao 116 puta (!). Upravo je nastup u ulozi Canija 1920. godine bio jedan od Carusovih posljednjih u Metu. Tada je, već teško bolestan, i prvi put u životu kiksao.

Najslavnija praizvedba na kojoj je Caruso sudjelovao bila je ona Puccinijeva „Čeda zapada“ 1910. godine u Metropolitanu u skladateljevoj nazočnosti pod Toscaninijevim ravnanjem. Teško je zamisliti da je ni mjesec dana prije - 14. studenoga - također pod Toscaninijevim ravnanjem pjevao Renauda u prvoj izvedbi u Metu opere „Armida“ Christoph Willibalda Glucka, naravno na otvorenju sezone.

Oduševljeni kritičari pisali su da je s Carusom belkanto ponovno rođen. Zapravo, bilo je gotovo suprotno. Nasuprot vrhunskome pjevačkom umijeću svojih suvremenika Alessandra Boncija i Fernanda De Lucie koji su savršeno vladali tehnikom koloratura, ali i djelovali nježno, gotovo feminizirano, Caruso je odbacio larpurlarstistički pristup i osmislivši tekst dao mu je moderan izraz. Naravno, imao je glas neprispodobive ljepote kojim je izvrsno vladao. U početku je imao problema s visinama, koje je s vremenom sam svladao, prema vlastitim riječima, postupajući obrnuto od onoga što su mu savjetovali učitelji pjevanja. A upravo je izvanredan visoki registar uz poslovično jedinstven *mezzavoce* i baritonalni timbar ostao njegovom najjačom vokalnom karakteristikom. To ga je izdvajalo od drugih velikana operne scene u vremenu kad ona nije njima oskudijevala. No,

Caruso će se pamtiti i po jedinstvenoj snazi izraza; glasom je mogao iznijeti bogatu paletu osjećaja unoseći svu strast rasnog umjetnika. Imao je prepoznatljiv glas, što je osobina izabranih, i nije trebalo dugo čekati da postane prvi svjetski tenor. Jednostavno je bio *tenor novoga vremena*, muževan, koji je odražavao novo promišljanje, istinu, životnost. Divilo se ljepoti njegova pjevanja i vjerovalo likovima koje je tumačio. On je doživljavao interpretirani lik u njegovoj sintezi a ne analizi, što je svojstvo velikih umjetnika. Jednostavno je *osjećao* likove kasnijeg Verdija, Puccinija, verista ali i francuskih autora, i znao ih je stilski razlikovati. Premda je besprijeckorno vladao tehnikom belkanta, zazirao je od belkantističkih pretjerivanja i besmislenih blagozvučja. Instinktom rođenog umjetnika u belkantu je znao razlikovati pravu umjetnost od loše tradicije, a u verizmu nije pretjerivao u naglašavanju dramskih elemenata, nego je dramatiku postizao izrazom. Njegov glas s baršunastim baritonalnim preljevima, ali i s tenorskim sjajem, mekoćom, poletom i rasponom, te *mezzoforte* što je bio jednak *mezzavoceu* drugih imali su onu njegovu specifičnu čulnost u izrazu ljubavi, boli, blagosti, prezira, ljubomore, očaja.

Enrico Caruso prvi je moderni pjevač. Njegov pristup interpretaciji je suvremen. Postao je uzorom koji su pokušavali potom slijediti svi veliki talijanski tenori, od Giovannija Martinellija i Jussija Björlinga do Del Monaca, di Stefana, Corellija i svih onih poslije njih. Bilo je pjevača s jačim glasom od njegova, virtuoznije tehnike, s ljepšim *mezzavoceom* ili

sjajnijih visina..., ali nitko nije imao sve te kvalitete zajedno i nitko ih nije tako vješto znao upotrebljavati kao što je to njemu uspijevalo. Osim toga, njegov je repertoar bio tako bogat, a kreacije u njemu toliko vrhunske da su mnoge među njima još nedostižna mjerila s kojima se uspoređuju kreacije današnjih tenora. Jednom riječi, Enrico Caruso nije bio samo najbolji, nego jedini. Puna dva desetljeća bio je nedodirljivi vladar operne scene i diskografske industrije. U dvadeset i šest godina karijere ostvario je čak 67 glavnih uloga najrazličitijeg karaktera i nikada se nije ponavljao u izrazu. Interpretacija mu je bila duboko prostudirana, tehnika izvrsna, snaga izraza neponovljiva. Iz temelja je promijenio promišljanje o pjevanju u talijanskom, pa i francuskom opernom repertoaru.

Carusov glas bio je iznenađujuće fonogeničan. Snimio je oko 290 objavljenih snimaka, a gotovo isto toliko nije objavljeno jer je bio vrlo strog prema sebi. Rado je snimao i za snimanje se pripremao s mnogo oduševljenja. Slušajući njegove snimke s današnjim poimanjem razvoja pjevačkog umijeća tijekom povijesti čini nam se vrlo ispravnom ocjena jednoga kritičara da je Caruso spoj gracioznosti Fernanda De Lucije i herojskog tenora s poput trublje zvonkim visokim tonovima kakav je bio prvi tumač Otella, Francesco Tamagno. Uzmemo li u obzir da je pušio četrdeset cigareta na dan, ne začuđuje previše da je živio razmjerno kratko. Umro je u 49-oj godini. Za života bio je pojam, poslije smrti postao je mit. Mit i fenomen Caruso koji traje i danas.